

УДК 336:004.9

ІНТЕГРАЛЬНІ ТА КІЛЬКІСНІ ПІДХОДИ В АНАЛІЗІ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ**Паєнтко Т.В.****Київський економічний інститут менеджменту**

Стаття присвячена проблемам аналізу податкового потенціалу фінансового ринку. Обґрунтовано необхідність застосування кількісного та інтегрального підходів до оцінки податкового потенціалу фінансового ринку.

Ключові слова: фінансовий ринок, податковий потенціал, оцінка податкового потенціалу

Вступ

Реалізація податкового потенціалу всіх секторів національної економіки є запорукою формування міцного фінансового базису економічного зростання. Протягом останніх десяти років у публікаціях вітчизняних вчених увага приділяється переважно проблемам уникнення та ухилення від оподаткування в реальному секторі економіки, вважаючи це основною причиною труднощів у реалізації податкового потенціалу держави. Однак формування податкового потенціалу держави відбувається не тільки у реальному секторі економіки, але і у фінансовому, а реалізація податкового потенціалу без участі фінансового сектору взагалі неможлива.

Проблемам реалізації податкового потенціалу держави, її регіонів, реального сектору економіки присвячені праці О. Богачева, І. Горського, С. Каламбет, О. Каліної, Н. Кашиної, О. Мірчева, Л. Тарангул та ін. Проте економічний зміст та методика оцінки податкового потенціалу фінансового ринку залишається малодослідженою проблемою і потребує подальших напрацювань.

1. Застосування кількісних та інтегральних підходів в оцінці податкового потенціалу фінансового ринку

На сьогоднішній день у вітчизняній науці та практиці відсутнє вичерпне визначення податкового потенціалу фінансового ринку. Спираючись на етимологічний зміст поняття «потенціал» [13, с. 275], а також на підходи вітчизняних вчених до тлумачення сутності податкового потенціалу держави та її регіонів [6, с. 36; 10, с. 12; 1, с. 107; 12, с. 12; 8, с. 6; 2, с. 35; 14, с. 11; 4], можемо підсумувати, що податковий потенціал фінансового ринку є сумою податкових надходжень від операцій на фінансовому ринку, яка не була мобілізована до бюджету протягом певного періоду часу.

Реалізація податкового потенціалу здійснює безпосередній вплив на рівень соціально-економічного розвитку країни, мобілізуючі можливості бюджету та підтримуючи фінансову рівновагу країни. Саме тому необхідною є оцінка податкового потенціалу фінансового ринку, оскільки вона дозволяє виявити резерви збільшення податкових надходжень до бюджету та допомагає обґрунтувати шляхи мобілізації таких резервів.

На сьогоднішній день існує декілька методів оцінки податкового потенціалу, однак всі вони призначені для оцінки податкового потенціалу території. У загальному вигляді оцінка податкового потенціалу може здійснюватися на основі абсолютних показників (статика) та на основі індексів (динаміка). Оцінюючи податковий потенціал фінансового ринку, необхідно використовувати і абсолютні показники (для визначення обсягу прихованих резервів), і відносні (для характеристики тенденцій формування і реалізації податкового потенціалу фінансового ринку). Тому при оцінці податкового потенціалу фінансового ринку необхідно виділити два напрями:

1. Інтегральний, який буде ілюструвати загальні тенденції формування податкового потенціалу фінансового ринку в залежності від тенденцій його розвитку. Застосування інтегральної методики потребує вибору базових показників розвитку фінансового ринку, які мають безпосередній вплив на обсяги податкових надходжень, мобілізованих від операцій на фінансовому ринку.
2. Кількісний, який дозволяє оцінити обсяг недоотриманих податкових надходжень по ключових податках, які сплачують учасники фінансового ринку.

2. Методологія і дані

Як було зазначено вище, інтегральний підхід базується на врахуванні динаміки ключових показників розвитку фінансового ринку, який впливає на інтенсивність здійснюваних операцій та на обсяг сплачених податків (через формування бази оподаткування). Одним з ключових показників при проведенні інтегральної оцінки має бути кількість фінансових установ за відповідний період часу. Якщо оцінка податкового потенціалу здійснюється за секторами, то для розрахунку буде братися кількість фінансових установ, представлених у даному фінансовому секторі, наприклад: кількість банківських установ – для банківського сектору, кількість страхових компаній – для страхового тощо. Інтенсивність роботи фінансових установ характеризується клієнтською базою, яку можна охарактеризувати через кількість укладених договорів. Аналогічно до попереднього показника, оцінка може здійснюватися як для фінансового ринку в цілому, так і для окремого сектору. Третім показником, який характеризує результативність діяльності фінансових установ як економічних одиниць є обсяг їхнього капіталу. Інтегральну оцінку податкового потенціалу фінансового ринку виходячи із запропонованих показників можна здійснити графічно (рис. 1).

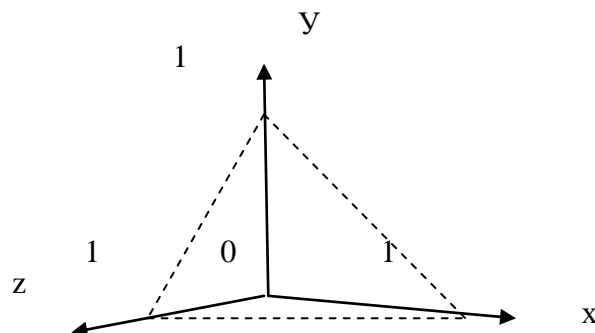

Рис. 1. Графічна модель податкового потенціалу фінансового ринку

По осі Y буде відображатися показник кількості фінансових установ, по осі x – кількості укладених угод, по осі z – обсягу капіталу фінансових установ. Кожна з інтегральних компонент може приймати значення від 0 до 1. Для розрахунку значення необхідного показника треба обрати базовий рік, де всі показники інтегрального розрахунку приймаються за 0 (як вихідну точку розрахунку). У наступному періоді значення показника дорівнюватиме темпу його приросту. Наприклад, при значенні темпу приросту кількості фінансових установ на рівні 25% значення для побудови інтегральної моделі становитиме 0,25. Якщо темп приросту перевищує 100%, значення для побудови інтегральної моделі становитиме 1. Після розрахунку всіх показників точки у тривимірній системі координат з'єднуються, в результаті чого отримуємо фігуру, яка характеризує стан податкового потенціалу порівняно з попереднім роком. Збільшення площі отриманої фігури у динаміці означатиме збільшення податкового потенціалу (фінансового ринку або сектору, який оцінювався).

Кількісна оцінка податкового потенціалу фінансового ринку передбачає проведення аналізу по найбільш вагомим податках, які сплачуються за результатами операцій на фінансовому ринку з урахуванням можливостей платників податків. Ключовими податками,

які формують податковий потенціал фінансового ринку є податок на прибуток, податок на додану вартість та податок з доходів фізичних осіб [11, с. 49-50]. Врахування решти податків при визначенні абсолютної величини податкового потенціалу фінансового ринку є недоцільним, оскільки обсяг їх сплати не залежить від якості функціонування фінансового ринку (наприклад, плата за землю). З метою оцінки загальний податковий потенціал фінансового ринку можна розглядати як суму потенціалу податку на прибуток, податку з доходів фізичних осіб та податку на додану вартість (1):

$$TP_{fm} = TP_{cit} + TP_{pit} + TP_{vat} \quad (1)$$

TP_{fm} – податковий потенціал фінансового ринку;

TP_{cit} – податковий потенціал податку на прибуток;

TP_{pit} – податковий потенціал податку з доходів фізичних осіб;

TP_{vat} – податковий потенціал податку на додану вартість.

Податковий потенціал податку на прибуток залежить не тільки від обсягу прибутку, отриманого фінансовими установами, але і від обсягу прибутку, який отримують платники податку від інвестиційної активності на фінансовому ринку та від результативності фінансової діяльності (2):

$$TP_{cit} = FT_{cit} - (In_{corp} \times I_a + In_{fin} - T_{ex}) \times t_{cit} \quad (2)$$

FT_{cit} – фактичні надходження від податку на прибуток підприємств за фінансовими та інвестиційними операціями;

In_{corp} – прибуток підприємств не фінансового сектору;

I_a – схильність до інвестиційної активності;

In_{fin} – прибуток фінансових установ;

T_{ex} – виключення з оподаткованого прибутку;

t_{cit} – поточна ставка податку на прибуток.

Схильність до інвестиційної активності визначаємо наступним чином (3):

$$I_a = \frac{Cost_{inv}}{In_{total}} \quad (3)$$

$Cost_{inv}$ – сукупні витрати підприємств на здійснення інвестицій;

In_{total} – загальний прибуток, отриманий підприємствами всіх секторів економіки.

Отримана в результаті розрахунків величина ілюструватиме недоотримані суми податкових надходжень як внаслідок існування неофіційного сектору економіки, так і внаслідок інших факторів, зокрема тенденцій інвестиційної активності. Так, зростання обсягів прямих інвестицій буде супроводжуватися зростанням податкового потенціалу і свідчитиме про нереалізовані можливості фінансового ринку.

Податковий потенціал податку з доходів фізичних осіб є однією з найскладніших величин для оцінювання, оскільки вимагає врахування такого суб'єктивного фактора як рівень довіри населення до фінансового ринку. Ігнорувати цей фактор неможна, оскільки саме його вплив разом із впливом рівня добробуту населення є найвагомим. Для спрощення процедури оцінки спочатку розраховуємо податковий потенціал податку з доходів фізичних осіб без урахування рівня довіри населення до фінансового ринку (4):

$$TF_{pit} = TF_{pit} - ((W_{tot} \times MIA \times IR - T_{ex}) \times t_{pit} + D \times 0,05) \quad (4)$$

TF_{pit} – фактичні надходження від податку з доходів фізичних осіб, сплаченого за результатами фінансових операцій;

W_{tot} – загальний дохід, отриманий фізичними особами;

MIA – схильність до заощаджень;

IR – середня ставка відсоткової ставки за вкладом населення;

t_{pit} – чинна ставка податку з доходів фізичних осіб;

D – сума дивідендів, виплачених на користь фізичних осіб;

0,05 – ставка податку з доходів фізичних осіб, яка застосовується при виплаті дивідендів фізичним особам (при внесенні змін у порядок оподаткування дивідендів у формулу необхідно внести відповідні зміни).

Схильність до заощаджень визначаємо наступним чином (5):

$$MIA = \frac{\Delta Z}{\Delta W} \quad (5)$$

ΔZ – приріст заощаджень у поточному році;

ΔW – приріст доходів у поточному році.

Отримана в результаті розрахунків величина буде ілюструвати нереалізований потенціал податку з доходів фізичних осіб без урахування рівня довіри населення до фінансового ринку. Виходячи із базових положень теорії Г. Марковіца [15], пропонуємо рівень довіри населення до фінансового ринку визначати через рівень ризику, який населення не бажає брати на себе. Тоді рівень ризику можна визначити через дисперсію, тобто як ступінь можливих відхилень від очікуваного (середнього) значення доходності. Дисперсію варто визначати з урахуванням таких факторів як рівень інфляції, коливання валютних курсів головних валют валютного кошика, зростання податкового навантаження на доходи тощо. Результуюча величина, яка приймається для розрахунків у формулі в якості середньої.

Тоді з урахуванням рівня довіри населення до операцій на фінансовому ринку податковий потенціал податку з доходів фізичних осіб можна визначити наступним чином (6):

$$TP_{pit} = TF_{pit} - ((W_{tot} \times MIA \times IR - T_{ex}) \times t_{pit} + D \times 0,05) \times \sigma \quad (6)$$

σ – рівень довіри населення до фінансового ринку.

Розрахунок податкового потенціалу податку з доходів фізичних осіб необхідно проводити двічі – з урахуванням і без урахування факторів довіри населення до фінансового ринку. Різниця в розрахунках покаже ту величину податкового потенціалу, яку не можна реалізувати тільки економічними методами (надання пільг в оподаткуванні чи ін.), а лише шляхом збільшення прозорості операцій на фінансовому ринку та зменшення їх ризикованості для фізичних осіб.

Розрахунок податкового потенціалу податку на додану вартість може викликати дискусію через специфіку сплати ПДВ учасниками фінансового ринку. Однією з головних умов виникнення об'єкта оподаткування ПДВ є здійснення операцій, пов'язаних з переходом права власності, тобто, більшість операцій фінансових установ не приводять до виникнення об'єкта оподаткування ПДВ. По суті значимі обсяги оподатковуваних ПДВ операцій виникають при продажу банківськими установами бланків дорожніх, банківських, іменних чеків, пластикових карток, ювілейних та пам'ятних монет тощо, а також при здійсненні операцій фінансового лізингу. Якщо продаж бланків дорожніх, банківських, іменних чеків, пластикових карток, ювілейних та пам'ятних монет не має значного податкового потенціалу, ці операції є прозорими, а попит на зазначені продукти більшою мірою формується вимогами часу, то потенціал оподаткування ПДВ лізингових операцій є значним, про що свідчить місткість ринку лізингових операцій. Під місткістю ринку лізингових операцій ми маємо на увазі вартість зносу основних засобів підприємств реального сектору економіки. Це пояснюється тим, що на сьогоднішній день більше половини основних фондів реального сектору економіки є зношеними, що стримує процеси оновлення технологій та знижує конкурентоспроможність національної економіки. Оновити парк основних засобів власними силами вітчизняні підприємства не можуть, через недостатність власних коштів та

недоступність довгострокового банківського кредитування. У такому випадку фінансовий лізинг залишається єдиним реальним способом оновити застарілий основний капітал. Виходячи із зазначеного, податковий потенціал ПДВ можна розрахувати наступним чином (7):

$$TP_{vat} = TF_{vat} - (R_b + A) \times t_{vat} \quad (7)$$

TF_{vat} – фактичні надходження ПДВ від фінансових установ;

R_b – виручка від операцій з продажу банківськими установами бланків дорожніх, банківських, іменних чеків, пластикових карток, ювілейних та пам'ятних монет тощо;

A – вартісна величина зносу основних засобів реального сектору економіки;

t_{vat} – ставка ПДВ на дату оцінки.

Отримана величина податкового потенціалу показує, яку суму ПДВ не доотримав бюджет не тільки внаслідок наявності неофіційного сектора економіки, але і через низьку активність у здійсненні лізингових операцій. У випадку, якщо протягом кількох років величина податкового потенціалу ПДВ не має тенденції до зменшення, або навіть збільшується, необхідно провести дослідження з метою виявлення причин низького рівня розвитку фінансового лізингу та розробити заходи щодо нейтралізації їх негативного впливу.

Висновки

Таким чином, запропонований підхід до оцінки податкового потенціалу фінансового ринку дозволяє отримати наступні результати:

1. Оцінити динаміку податкового потенціалу фінансового ринку (за допомогою інтегрального методу).
2. Обчислити загальну суму податкового потенціалу за певний проміжок часу як величину недоотриманих податків, тим самим визначивши резерви наповнення бюджету.
3. Розрахувати потенціал окремих податків та на його основі виявити причини нереалізованості податкового потенціалу фінансового ринку та обґрунтувати можливі засоби їх усунення.

Перспективою подальших досліджень є виявлення фактичної величини податкового потенціалу фінансового ринку та оцінка його у динаміці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальные проблемы налоговой политики в условиях модернизации экономики: опыт Украины и Белоруссии/ Под ред. д.э.н., проф. С.В. Онышко [монография]. – Ирпень: Национальный университет ГНС Украины, 2007. – 396 с.
2. Богачева О.В. Налоговый потенциал и региональные счета // Финансы. – 2000. – №2. – С. 29-32.
3. Горський І.В. Податковий потенціал у механізмі міжбюджетних відносин // Фінанси України.–1999.–№ 6.–С. 27–30.
4. Каламбет С.В. Податковий потенціал у механізмі регулювання економічного зростання: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. ек. наук. спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг, кредит»/ С. Каламбет. – Дніпропетровськ, 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbv.gov.ua.
5. Калина О.В. Налоговый потенциал территорий: теория и методы оценки / О.В. Калина, Р.В. Оскорков. – С-Пб.: Санкт-Петербургский государственный политехнический университет, 2007. – 213 с.
6. Кашина Н.В. Методика расчетов налогового потенциала / Н.В. Кашина // Финансы. – 2001. – № 12. – С. 35–37.
7. Коломиец А.Л. Анализ концептуальных подходов и методов оценки налогового потенциала регионов // Налоговый вестник. – 2000. – №2. – С.3–5.
8. Коломиец А.Л. О понятиях налогового и финансового потенциалов региона / А.Л. Коломиец, А.Д. Мельник // Налоговый вестник. – 2000. – № 1. – С. 6–9.

9. Краснова Т.Д., Скоромцова Т.А. Методи оцінки податкового потенціалу регіонів України // – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/19_NNM_2007/Economics/23549.doc.htm.
10. Окунь А.С. Налоговый инструментарий обеспечения экономической безопасности региона (на материалах Краснодарского края): автореф. дисс. ...канд. экон. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит», спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)» / А.С. Окунь. – Ростов-на-Дону, 2007. – 25 с.
11. Паєнтко Т.В. Кількісна оцінка податкового потенціалу фінансового ринку/ Т. Паєнтко// Фінансова система держави: проблеми і перспективи розвитку. Зб. наук. праць. – К.: ДКС Центр, 2011. – С. 49–53.
12. Рошупкина В.В. Дифференциация понятий налогового и финансового потенциала региона / В.В. Рошупкина [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rae.ru/zk/arj/2004/08/Roschupkina.pdf>
13. Словарь иностранных слов с приложениями/ Под ред. В. Бутромеева. – М.: «Престиж книга»; «РИПОЛ Классик», 2006. – 544 с.
14. Тарангул Л.Л. Податкова політика та економічний розвиток регіонів: теорія, методологія, практика: автореф. дис. д-ра ек. наук. спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг, кредит»/ Л. Тарангул. – Київ, 2003. – 34 с.
15. Markowitz H. Portfolio Selection// Journal of Finance. – 1952. – March. – P. 77 – 91.